

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ

Психологічний супровід професійної підготовки менеджера розглядається як цілісна система, що складається з конкретних етапів, а саме: адаптаційного, ідентифікаційного, інтенсифікаційного, прогностичного. Кожний з цих етапів включає в себе відповідні форми та методи психологічного супроводу молодих спеціалістів. Співвідношення цих етапів є відображенням нормативних одиниць показників соціально-професійного та особистісного розвитку студента і комплексу завдань, які ставить перед собою майбутній фахівець.

Ключові слова: психологічний супровід, адаптація, ідентифікація, інтенсифікація, прогноз, професійна підготовка, менеджер.

Психологическое сопровождение профессиональной подготовки менеджера рассматривается как целостная система, состоящая из конкретных этапов, а именно: адаптационного, идентификационного, интенсификационного, прогностического. Каждый из этих этапов включает в себя соответствующие формы и методы психологического сопровождения молодых специалистов. Соотношение этих этапов является отражением нормативных единиц показателей социально - профессионального и личностного развития студента и комплекса задач, которые ставит перед собой будущий специалист.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, адаптация, идентификация, интенсификация, прогноз, профессиональная подготовка, менеджер.

Один із основних напрямів розвитку вищої освіти в Україні спрямований передусім на її демократизацію, гуманізацію, підвищення якості освіти та, як наслідок, формування суб'єкта професійної діяльності, здатного до саморозвитку, саморегуляції. Важливою умовою досягнення поставленої мети є запровадження багатоступеневого психологічного супроводу професійної підготовки. Саме це дасть змогу розкрити інтелектуальний та творчий потенціал майбутнього фахівця, сприятиме виявленню та розвитку професійно важливих якостей особистості, засвоєнню моделей, засобів та прийомів професійної поведінки та діяльності [11].

Основні результати ефективної професійної підготовки менеджера визначаються знаннями, навичками та вміннями, які повинні бути передані студенту в процесі навчання, що досягається не тільки за рахунок освоєння базових теоретичних знань та теоретичної підготовки, але і за рахунок спеціально створених додаткових умов, що розширюють можливості якісної професійної освіти. Головною з таких умов є психологічний супровід базової підготовки студентів, який розглядається як міждисциплінарний підхід до формування особистості майбутнього менеджера [8].

Метою статті є аналіз особливостей психологічного супроводу в системі професійної підготовки менеджерів обґрунтування необхідності формування у майбутніх спеціалістів психологічних знань,

навичок та вмінь з метою формування їхньої професійної готовності до майбутньої професійної діяльності.

За результатами аналізу з'ясовано необхідність дослідження і вирішення проблеми психологічного супроводу професійної підготовки майбутнього менеджера у вищому навчальному закладі, її актуальність та доцільність зумовлені наявними суперечностями між: запитом суспільства щодо підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного, здатного до постійного самовдосконалення менеджера, який успішно розвивається як особистість і професіонал, та недостатньою зорієнтованістю вітчизняної системи вищої освіти на забезпечення його гармонійного професійного розвитку; усвідомленням сучасною психологічною наукою складності, тривалості та різноспрямованості професійного розвитку майбутніх менеджерів та недостатньою розробленістю психолого-педагогічних технологій, спрямованих на забезпечення його успішності; задекларованим положенням про те, що освітній простір ВНЗ, відповідно до чинного законодавства (Положення про психологічну службу системи освіти України, 2009р.), має забезпечити умови для всебічного гармонійного розвитку студентів та відсутністю технології психологічного супроводу професійного розвитку майбутніх фахівців [1].

Отже, нові вимоги в освітньому просторі актуальні проблеми психологічного

супроводу менеджерів під час професійної підготовки.

Аналіз проблеми організації технології психологічного супроводу професійної підготовки менеджерів свідчить про різноплановість наукових підходів до вирішення цієї проблеми.

Психологічний супровід професійної підготовки менеджера є однією з актуальних проблем зарубіжної і вітчизняної психології.

Здійснений аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх менеджерів дає підстави стверджувати, що психологічний супровід професійної підготовки студентів-менеджерів є обов'язковою їх складовою. Успішність його реалізації забезпечується: функціонуванням різноманітних професійних студентських співтовариств, системи наставництва, обов'язковою участю майбутніх фахівців у багатьох розвивальних навчально-професійних програмах, спеціалізованих семінарах, тренінгах, майстер-класах, спрямованих на сприяння їх професійній адаптації, розвиток професійної ідентичності, формування внутрішньої мотивації професійної діяльності та свідомий вибір спеціалізації. Важливим є те, що основною формою професійного навчання майбутніх менеджерів у зарубіжних університетах є не лекційно-семінарська форма, а професійна практика, яка включає не тільки так звану виробничу практику, а й відвідування груп професійної взаємодопомоги, психологічних майстерень, участь у професійних святах тощо.

У вітчизняних ВНЗ психологічний супровід професійної підготовки майбутніх фахівців має реалізуватись у межах діяльності психологічної служби і передбачати: сприяння повноцінному розвитку особистості студентів на кожному віковому етапі, створення умов для формування в них мотивації до самовиховання і саморозвитку, забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу на основі його психолого-педагогічного вивчення, профілактику і корекцію відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку студентів. Проте вітчизняна освітня практика свідчить про відсутність єдиної загальноприйнятої концепції зазначеної діяльності психологічної служби ВНЗ та неготовність його фахівців до вирішення завдань психологічного супроводу [1].

Феномен психологічного супроводу розглядається у вітчизняній психології в контексті інноваційних процесів в освіті.

Кожен з існуючих сьогодні підходів до розуміння сутності та змісту психологічного супроводу акцентує увагу на окремих його аспектах. По-перше, психологічний супровід є системою заходів психолога, що спрямована на створення умов для успішного навчання, діяльності та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу; по-друге, результатом психологічного супроводу є повноцінна реалізація психологічного потенціалу особистості, формування психологічної компетентності щодо здійснення вибору та подолання труднощів особистого та професійного життя; по-третє, потреба у психологічному супроводі як специфічному напрямку діяльності психолога особливо зростає в ті вікові періоди, які пов'язані зі зміною соціальної позиції, перебудовою способу життя і діяльності, самовизначенням, а також у кризові періоди розвитку. В ці періоди технологія психологічного супроводу запускає механізми саморозвитку, активізує власні ресурси людини, розкриває перспективи особистісного зростання [11].

Проведений аналіз сучасних вітчизняних наукових праць з окресленої проблеми дав змогу визначити два основних підходи до розуміння сутності професійного розвитку майбутнього менеджера: процесуальний і результативний. Згідно з процесуальним підходом професійний розвиток є процесом, який включає в себе певні етапи, що характеризуються специфічними психофізіологічними й соціально-психологічними особливостями та забезпечують успішну реалізацію професійної діяльності [1].

Таким чином, професійна підготовка студентів-менеджерів має двокомпонентну структуру: предметне навчання, спрямоване на засвоєння основних загальнотеоретичних, професійних і спеціальних дисциплін та спеціальну додаткову прикладну підготовку, що забезпечує формування особистісного та інтелектуального потенціалу студентів. З точки зору осмислення цілей і завдань професійної підготовки фахівця, психологічний супровід – один з важливих компонентів освітньо-виховної системи, який може бути впроваджений і успішно реалізований у педагогічній діяльності [8].

Психологічний супровід професійної підготовки менеджерів – це, передусім, створення умов для повноцінного розвитку і навчання майбутнього фахівця в конкретному освітньому середовищі університету. Скориставшись технологіями

психологічного супроводу, можна забезпечити підтримку і допомогу, в першу чергу, абітурієнтам і студентам у навчально-професійній діяльності, викладачам – у професійній діяльності [11].

Основними завданнями психологічного супроводу професійної підготовки майбутніх менеджерів є: розвиток та саморозвиток студентами професійної мотивації; професійно важливих якостей, у тому числі рефлексивності; ефективно опанування майбутніми фахівцями професійних знань, умінь та навичок, усвідомленого ставлення до власного професіогенезу; профілактика та успішне подолання навчально-професійних криз, новоутвореннями яких є навчально-професійна адаптованість і професійна ідентичність майбутніх фахівців [1].

Реалізація завдань психологічного супроводу здійснюється через різні психологічні способи, засоби та методи (прямий вплив, опосередковане втручання, консультування, навчання, експеримент) у взаємодії з об'єктами освітнього простору (особистість, первинна група, колектив, середовище) [8].

В процесі професійної підготовки менеджера існує багато людей, які супроводжують життя молодого спеціаліста на протязі його професійної підготовки. Це, у першу чергу, «найближче оточення студента» – сім'я, друзі, однолітки, педагогічні працівники навчального закладу, практичні психологи, соціальні працівники [10]. Компетентний і продуктивний психологічний супровід може здійснювати спеціально підготовлена людина – психолог ВНЗ. Надаючи допомогу і підтримку під час професійної підготовки, психолог не нав'язує студенту свою думку, а допомагає намітити орієнтири [5].

Під системою психологічного супроводу особистості у процесі її професійної підготовки розуміють процесуальну цілісність активно діючого співробітництва практичного психолога або соціального працівника та педагогічних працівників закладу освіти з студентом. Під час такої співпраці широко використовуються науково-психологічні підходи та комплексний арсенал психолого-педагогічного інструментарію (просвітницького, профілактичного, діагностичного, консультативного, розвиваючого), які здатні позитивно впливати на особистісний і фаховий рівень розвитку майбутнього фахівця.

Тобто, психологічний супровід в процесі професійної підготовки майбутнього менеджера – комплексний метод забезпечення психологічної безпеки студентів, озброєння їх ресурсами для самостійної протидії різним негативним впливам, а також уміннями формувати власний спосіб самозахисту та самовдосконалення шляхом свідомого цілеспрямованого навчання; досягнення фізичного, душевного та соціального пристосування до навколишнього середовища, «збереження всієї суми своєї соціальної цінності» [10].

Психологічний супровід професійного розвитку студента-менеджера за своїм змістом являє собою цілісну систему. Як будь-яка система, він складається з певних компонентів, що не можуть існувати окремо, а взаємопов'язані між собою. Перший компонент – це системне та систематичне відстеження психолого-педагогічного статусу студента відповідно до його актуального стану й перспектив професійного розвитку. Другий компонент передбачає створення психологічних умов для успішного навчання студента – активізацію мотиваційної, змістовно-операційної та рефлексивної складових його готовності до професійної діяльності. Третій компонент забезпечує орієнтацію навчальної і позанавчальної діяльності майбутніх психологів на забезпечення умов для успішного подолання нормативних і ненормативних криз їх професіогенезу.

Головні концептуальні положення психологічного супроводу професійної підготовки менеджерів: наявність соціально-економічних умов для того, щоб особистість могла реалізувати себе в професійному житті; необхідність для повноцінного професійного становлення соціально-психологічного забезпечення, допомоги та підтримки з боку суспільства; визнання права особистості на самостійний вибір способів реалізації своїх соціально-професійних функцій; прийняття особистістю всієї відповідальності за якість професійної підготовки та реалізації свого професійно-психологічного потенціалу на себе; гармонізація внутрішнього психічного розвитку особистості і зовнішніх умов соціально-професійного життя [6].

Становлення фахівця обов'язково передбачає розвиток: Аксиологічної спрямованості та професійної свідомості; Соціального і професійного інтелекту; Емоційно-вольової сфери; Позитивного

ставлення до світу і до себе; Самостійності, автономності і впевненості в собі; Професійно важливих якостей і аутокомпетентності [5].

Таким чином, психологічний супровід професійної підготовки менеджерів – це системно-організований, інтегративний психологічний процес системи організаційних і психологічних заходів, спрямований на розвиток особистісних якостей і соціально-професійних компетенцій, формування готовності до професійної діяльності, майбутнього менеджера з метою максимальної адаптації до соціально-професійного середовища.

Психологічний супровід професійної підготовки менеджера розглядається як цілісна система, що складається з конкретних етапів, а саме: адаптаційного, ідентифікаційного, інтенсифікаційного, прогностичного [8]. Кожний з цих етапів включає в себе відповідні форми та методи психологічного супроводу молодих спеціалістів [1]. Співвідношення цих етапів є відображенням нормативних одиниць показників соціально-професійного та особистісного розвитку студента і комплексу завдань, які ставить перед собою майбутній фахівець. Сформованість необхідних нормативних показників означає перехід на наступний рівень соціально-професійного розвитку, що і визначає постановку завдань наступного етапу психологічного супроводу.

Перший етап психологічного супроводу – адаптаційний. Він виконує функцію створення умов для реалізації завдань, що полегшують адаптаційні процеси студента-першокурсника [8] пристосовуватись до нових умов зовнішнього середовища і життєдіяльності, до групових норм і соціальної групи до окремого індивіда.

На цьому етапі колишні студенти-першокурсники пристосовуються до умов і змісту навчально-виховного процесу, йде освоєння нової соціальної ролі, налагодження взаємовідносин з товаришами та викладачами навчального закладу [10].

Основними видами психологічної допомоги під час супроводу в адаптаційний період є: освітня (популяризація психологічних знань серед суб'єктів освітянського простору, ознайомлення педагогічних працівників з віковими особливостями психофізіологічного розвитку студентської молоді, підвищення психологічної компетентності викладачів, студентів та їх батьків); діагностична (поглиблене психолого-педагогічне вивчення

суб'єктів навчально-виховного процесу, визначення у них індивідуальних особливостей і схильностей, потенціальних можливостей у процесі навчання та виховання, а також виявлення причин і механізмів порушень психологічного розвитку та соціальної адаптації); профілактична (попередження виникнення у студентів явища дезадаптації, розробка конкретних рекомендацій для педагогічних працівників з питань навчання та розвитку юнаків і дівчат, надання психологічної допомоги студентам та їх батькам); розвиваюча (створення умов і проведення спеціальних заходів, які сприяють формуванню у студентів сучасного мислення, психологічної готовності щодо їх особистісного й професійного саморозвитку); проектувальна (розробка системи соціальних, педагогічних, психологічних заходів для створення психологічної готовності до протидії негативних впливів соціуму, уміння аналізувати ситуацію й обирати відповідну поведінку, яка не зачіпає свободи й гідності іншої людини, розвиток соціально-психологічної компетенції, яка забезпечує можливість вибору особистості свого життєвого шляху, самостійного рішення певних проблем; консультативна (надання допомоги першокурсникам, які розчарувалися в обраній спеціальності).

Другий етап психологічного супроводу – інтенсифікація. На цьому етапі закріплюється, передбачається робота зі студентами другого курсу. Другий курс – період напруженої навчальної діяльності, початок прилучення до професії, студенти закінчують загальнотеоретичну підготовку. У них формуються широкі потреби у взаємних контактах, статусні і культурні запити. В цей період процес адаптації до нового соціокультурного середовища в основному завершений, але професійне самовизначення триває. Головним психологічним завданням є допомога майбутньому менеджеру в подальшому закріпленні його професійного, соціального і особистісного самовизначення [8].

На етапі інтенсифікації відбувається розвиток загальних і спеціальних здібностей студентів, інтелекту, емоційно-вольової регуляції, відповідальності за своє становлення, самостійності.

Провідна діяльність – науково-пізнавальна. Цей етап відносно благополучний. Психологічний супровід зводиться до діагностики особистісного та інтелектуального розвитку, надання

допомоги, підтримки у вирішенні проблем взаємовідносин з однолітками і педагогами, а також сексуальних відносин. До технологій супроводу відносяться розвиваюча діагностика, психологічне консультування, корекція особистісного та інтелектуального профілю [5].

Види психологічної допомоги під час супроводу на етапі інтенсифікації [10]: розвиваюча (використання індивідуально-розвиваючих і психокорекційних програм з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, обробка результатів моніторингу, психолого-педагогічний аналіз та оформлення матеріалів для виступів на семінарах); організаційно-методична (моніторинг психологічного розвитку, розробка індивідуально-розвиваючих і психокорекційних програм, адаптація нових методів психодіагностики та психокорекції, оцінка їх ефективності); дослідницька (організація і проведення емпіричних досліджень з метою вивчення психолого-педагогічних проблем, які виникають у студентів у процесі фахової підготовки); профілактична (розробка рекомендацій для студентів); консультативна (надання допомоги студентам у вирішенні різних життєвих проблем, у тому числі – взаємовідношення з однолітками та педагогічними працівниками).

Третій етап психологічного супроводу – ідентифікація. Ідентифікація – являє собою процес супроводження студентів третього курсу, який визначається розвитком і поглибленням професійних знань, початком професійної соціалізації [8], тобто формування професійної ідентичності [10].

У цей період, коли спостерігається «криза третього курсу», відбувається переоцінка багатьох життєвих, в тому числі професійних, цінностей. Головною функцією психологічного супроводу стає допомога у визначенні життєвих орієнтирів та професійних перспектив, допомога у професійному та особистісному самопізнанні та самосвідомості й виборі спеціалізації [8].

Психологічний супровід на етапі професійної ідентифікації забезпечить формування психологічної готовності до професійної діяльності, професійної свідомості, професійної ідентичності, тобто тих явищ, які створюють умови для подальшого професійного та особистісного саморозвитку професіонала [11].

Види психологічної допомоги під час супроводу на етапі ідентифікації [10]: діагностична (дослідження соціальних та

професійно важливих якостей майбутнього менеджера); консультативна (з питань сімейних відносин); розвиваюча (надання студентам психологічної допомоги у пошуках подальшого професійного поля для своєї майбутньої реалізації та підтримки в знаходженні смислу майбутньої життєдіяльності); профілактична (розробка конкретних рекомендацій студентам, викладачам щодо питань оптимізації навчально-виховного процесу); психологічна експертиза (оцінка відповідності освітнього середовища, навчальних програм, навчальних посібників, які ухвалені розвиваючими та виховними завданнями, а також віковими й індивідуальними особливостями студентів).

Четвертий етап – прогностичний, коли студент починає отримувати задоволення від сприйняття себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, передбачає тісну співпрацю спеціалістів психологічної служби ВНЗ зі студентами четвертого і п'ятого курсів на рахунок питань, пов'язаних з проходженням практики, пристроєм на тимчасову роботу, адаптацією на робочому місці. Здійснюється спільний зі студентом прогноз успішності подальшої професійної кар'єри [8].

Види психологічної допомоги під час супроводу на прогностичному етапі [10]: консультативна (надання практичних рекомендацій у вирішенні питань з питань становлення майбутнього фахівця, встановлюється відповідність стану здоров'я вимогам професії, виявляється психологічна готовність до оволодіння певною професією, надається довідкова інформація про зміст і характер праці; розвиваюча (розвиток практичних вмінь).

Ці етапи психологічного супроводу стійко пов'язані з відповідними навчально-професійними завданнями, вони не існують ізольовано, вони тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені [8].

Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу було встановлено основні критерії й показники ефективності психологічного супроводу професійної підготовки майбутнього менеджера: позитивна мотивація навчально-професійної та пізнавальної діяльності, мотивації професійного самовдосконалення; високий рівень володіння професійними знаннями та професійними вміннями, визначеними державними стандартами, а також усвідомленість сутності професіогенезу менеджера, методів профілактики та корекції негативних професійно-особистісних явищ;

розвинена рефлексивність, здатність до самопроєктування власного професійного Я; навчально-професійна адаптованість і розвинена професійна ідентичність [1].

Таким чином, психологічний супровід професійної підготовки майбутніх менеджерів реалізується засобами психологічної служби вищого навчального закладу. Психологічний супровід дозволяє реалізувати принципи неперервності та

системності психологічної підтримки на етапі професійної підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності.

Визначення ефективності психологічного супроводу професійної підготовки менеджерів у зв'язку з необхідністю оптимізації психологічного супроводу професійної підготовки потребує подальшої розробки і розв'язання проблеми професійної діяльності.

Література

1. Афанасьєва Т.О. Психологічний супровід професійного розвитку майбутнього психолога у вищому навчальному закладі : автор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / Т.О. Афанасьєва. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
2. Битянова М.Р. Школьный психолог: идея сопровождения / М.Р. Битянова // Директор. – 1997. – № 3. – С. 4–12.
3. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности [учебное пособие для вузов] / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001 – 511 с.
4. Занковский А.Н. Организационная психология: [учебное пособие для вузов по специальности «Организационная психология»] / А.Н. Занковский ; [2-е изд.]. — М.: Флинта: МПСИ, 2002. — 648 с.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособие для вузов / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд. перераб. и доп. — М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. — 336 с.
6. Иванова А.А. Психологическое сопровождение профессионального становления личности [Электронный ресурс] . – Тверь, 2011. URL: http://otherreferats.allbest.ru/psychology/00133926_0.html (Дата обращения: 20.05.2013).
7. Карпов А.В. Психология менеджмента: [учеб. пособие] / А.В. Карпов. – М.: Гардарики, 2005. — 584 с: ил.
8. Нургатина О.Н. Психолого-педагогическое сопровождение подготовки менеджера в вузе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Ольга Николаевна Нургатина. – Казань, 2009. – 20 с.
9. Переверзев М.П. Менеджмент: учебник. – 2-е изд., доп. и перераб. / [М.П. Переверзев, Н.А. Шайденко, Л.Е. Басовский] ; под общ. ред. проф. М.П. Переверзева]. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 330 с. – (Высшее образование).
10. Психологічний супровід особистісно-професійного становлення майбутнього інженерно-педагогічного працівника : матеріали Всеукр. Проблемного семінару (17-18 листоп. 2011 р.) / В.М. Васильков, О.І. Василькова // Електронний збірник наукових праць Запорізької обл. академії післядипломної пед. освіти. – Донецьк, 2011. – Вип. №5(6). – 12 с. : [Електронний ресурс]. URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip6.html (Дата звернення 19.05.2013).
11. Савицька О.В. Психологічний супровід професійної підготовки майбутніх психологів / О.В. Савицька // Актуальні проблеми психології : зб. наук. Праць. – Том 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, 2009. – Частина 24. – С. 225-228.
12. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук 19.00.01 «общая психология, психология личности, история психологии» / Ю.В. Слюсарев. – СПб., 1992. – 16 с.

Nemech Y., a graduate student of psychology

THE THEORETICAL BASIS OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN THE SYSTEM TRAINING MANAGERS

The article from the analysis of the literature determined that psychological support training managers - a systematic and organized, integrative psychological process of organizational and psychological measures aimed at developing personal qualities and social and professional competencies of the training to the profession, the future manager to maximize adaptation to social and professional environment.

Psychological support training manager is seen by most scientists as a complete system, consisting of specific stages, namely: adaptation, identification, intensification, predictive. Each of these stages involves the appropriate forms and methods of psychological support for young professionals. The ratio of these phases is a reflection of regulatory units of socio-professional and personal development of students and the complex challenges posed by the future specialist. Formation necessary regulatory performance means moving to the next level of social and professional development, which determines the next stage tasking psychological support.

Keywords: psihologichny suprovid, adaptatsiya, identifikatsiya, intensifikatsiya, forecast, profesiynna pidgotovka manager.